

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

УДК 378.016:811.111

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9283.41.2024.322957>

Свиридюк В. П.

verasviridjuk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2343-3725>

Київський національний лінгвістичний університет

Дата надходження 05.11.2024. Рекомендовано до друку 23.12.2024

ЛІНГВІСТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: ЛЕКСИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розглянуто лексичний аспект як лінгвістичну передумову формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх викладачів німецької мови. Зосереджено увагу на лексико-семантичному розмаїтті, що становить духовний і матеріальний досвід німецькомовних країн. Проаналізовано фахову літературу з теми з метою отримання відповіді про національно-культурне маркування лексичних одиниць. З'ясовано регулятивні концепти німецькомовних народів. Акцентовано граматично коректне використання лексичних одиниць у процесі здійснення дискурсу. У статті визначено самотність народу, яка найбільше віддзеркалюється в мові на рівні лексики, фразеології. Авторка виокремлює міжкультурний характер використання слова, який з'являється там, де виявляються розбіжності в його відтворенні реальної картини світу представниками двох іншомовних культур. Зазначено важливість вербально-семантичних засобів у формуванні навичок міжкультурно орієнтованого спілкування майбутніх викладачів німецької мови, а також ознайомлення із вербально-семантичним інструментарієм німецькомовних країн, чий національні варіанти є основою формування міжкультурного спілкування. Лексико-фразеологічні одиниці виступають першим засобом для набуття культурологічних знань про країни і формування лінгвосоціокультурної компетентності. Наведено низку прикладів лексичних одиниць відповідно до національних варіантів австрійської, швейцарської та німецької мов. Авторка акцентує увагу на використанні нормативної літературної німецької мови, що становить навчально-методичну базу для формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності. У статті підкреслено важливість використання загальноживаної лексики, оскільки вона становить ліву частку мовної спадщини кожного народу. Наведено приклади безперекладної лексики та реалії-слова, реалії-словосполучення, які характеризують повсякденний побут німецькомовних народів. Описано тевтонізми, австрицизми та гельветизми як національно марковані лексичні одиниці. Виокремлено пареміологічні одиниці німецької мови, яким властива репродуктивність і які визначають традиції і звичаї побутової культури народів виучуваної мови.
Ключові слова: лексичні одиниці, майбутні викладачі, міжкультурний аспект, німецька мова, рідна мова, плюрицентричність.

Svyrydiuk V.

verasviridjuk@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2343-3725>

Kyiv National Linguistic University

LINGUISTIC PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRE-SERVICE GERMAN TEACHERS: LEXICAL ASPECT

Abstract. Introduction. The article deals with the lexical aspect as a linguistic prerequisite for the formation of intercultural foreign language communicative competence of pre-service German

teachers. The attention is focused on the lexical and semantic diversity that constitutes the spiritual and material experience of German-speaking countries. **Methods.** The professional literature on the topic is analyzed in order to obtain an answer about the national and cultural labeling of lexical units. The regulatory concepts of German-speaking peoples are clarified. **Purpose.** The article emphasizes the grammatically correct use of lexical units in the discourse process. The article defines the identity of the people, primarily reflected in language at the level of lexis and phraseology. The author emphasizes the intercultural nature of the use of words, which appears where there are differences in its reproduction of the real-world picture by representatives of two foreign language cultures. The author emphasizes the importance of verbal and semantic means, enabling pre-service German teachers to develop their intercultural communication skills. The article introduces the verbal and semantic tools of German-speaking countries, whose national variants are the basis for the formation of intercultural communication. **Results.** Lexical and phraseological units are the first means of acquiring cultural knowledge about countries and forming linguistic and sociocultural competence. A number of examples of lexical units are given in accordance with the national variants of Austrian, Swiss and German. The author focuses on the use of normative literary German, which constitutes the educational and methodological basis for the formation of intercultural foreign language communicative competence, but recognizes the significance and spiritual heritage in the form of words. The article emphasizes the use of commonly used vocabulary, as it constitutes the lion's share of the linguistic heritage of each nation. Examples of untranslated vocabulary and realia-words, realia-phrases that characterize the everyday life of German-speaking peoples are given. **Conclusion.** Thus, Teutonisms, Austricisms and Helvetisms as nationally labeled lexical units are described. The paremiological units of the German language, characterized by reproductivity and defining the traditions and customs of the everyday culture of the peoples of the language being taught, are singled out.

Keywords: lexical items, pre-service teachers, intercultural aspect, German, mother tongue, pluricentricity.

Постановка проблеми. У філософському вимірі володіння мовою відтворює багатогранність культурного світу мовця, у якому живуть національно-специфічні ознаки нації, етнокультурної спільноти, які стають відчутно реальними через слово.

Феномен розуміння національної специфіки завдяки мові, зокрема української, задекларований І. Огієнком (1882–1972) у його праці “Наука про рідномовні обов’язки”. Філософ називав літературну мову “головним двигуном культури народу, найміцнішою основою національної складової особистості” (Огієнко, 1995). Думки українського дослідника початку ХХ століття видаються для нас вагомими, тому що вони створюють засади для розуміння свого українського “Я” у міжкультурній комунікації із представниками німецькомовних культур. У згаданій праці І. Огієнко писав, що “рідна мова, то є найважливіший ґрунт духовного й культурного зростання народу. Мова належить до соціальних і духовних цінностей народу, у ній найяскравіше виявляється ментальність українця, його психіка, це найперша сторона психічного “Я” (2004, с. 43). Мова, її складові, зокрема лінгвістична, вибудовують соціальне середовище, у якому відбувається обмін духовним і матеріальним досвідом, закодованим у національному слові.

Набуває значущості в процесі формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності (МІКК) майбутніх викладачів німецької мови (НМ) філософське бачення мови В. фон Гумбольдта (1769–1859). Мова – не просто зовнішній засіб спілкування людей, підтримка громадських зв’язків, вона закладена у самій природі людини і необхідна для розвитку її духовних сил і формування світогляду (Гумбольдт, 2001, с. 51). Основоположним вченням для визначення МІКК видаються нам слова лінгвофілософа неогумбольдиста Л. Вайсгерберга (1899–1985), який підкреслював важливість певної етнолінгвальної спільноти, завдяки якій людина може володіти мовою (Lösener, 2000).

Науково-теоретичні засади формування МІКК майбутніх викладачів НМ ми визначимо в контексті плюрицентричного підходу, зокрема добиратимемо зміст навчання у вивченні німецької мови і культури (НМіК) за допомогою мовного кодексу. Мовним кодексом ми вважаємо сукупність метамовних писемних знаків, якими послуговуються всі люди в мовній спільноті відповідно до часу, оскільки вони є нормою для використання. Кожна із німецькомовних країн – Австрія, Німеччина і Швейцарія – має свій внутрішній мовний кодекс, який представлений у підручниках, словниках, довідковій, художній літературі тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життєвезумовлений досвід навчання і вивчення ІМіК доводить, що організація оволодіння ІКК раціонально вибудовується від мовлення до мови (Бігич та ін., 2013; Сажко та ін., 2015; Steinhoff, 2013; Targońska, 2014; Knipf-Komlósi, 2006 та ін.). Перший словник, яким керуються під час навчання і вивчення НМ, опублікований 1880 року К. Дуденом (Duden-Wörterbuch). Під цією назвою вийшли у світ 12-томна серія тематичний словників, яка є регулятором процесу оволодіння німецькомовною комунікативною компетентістю.

Мета статті – з'ясувати лінгвістичні передумови для формування міжкультурної іншомовної компетентності майбутніх викладачів німецької мови у ракурсі лексичного аспекту. Наше завдання полягає в добиранні навчального німецькомовного матеріалу для формування МІКК у сукупності її складників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовний складник є концентратом національної своєрідності, у якій утілена народна творчість, історичні епохи та найвизначніші представники народу, а також акумулюються ціннісно-сміслові утворення, культурний продукт діяльності етнічних спільнот, народів, чия мова вивчається. Ураховуючи ті обставини, що студенти магістратури мають певний досвід в іншомовному спілкуванні і набули готовність до комунікативної діяльності, виокремимо її мовне підґрунтя. Зосередимося на особливостях мовної скарбниці, якою будуть опікуватись майбутні викладачі НМ задля забезпечення повноцінного розуміння та адекватної рефлексії в процесі міжкультурного іншомовного спілкування.

Самобутність народу, його уявлення про світ найбільш відображається в його мові на рівні лексики, фразеології (Манакін, 2012, с.132). Майбутні викладачі НМ у процесі формування МІКК набувають знань країнознавчого характеру, розширюючи свій тезаурус за рахунок *лексичної компетентності* як здатності людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яке базується на складній взаємодії відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості (Бігич та ін., 2013, с.215).

Майбутній викладач НМ, як досвідчений компетентний користувач (C2), згідно з рівневим підходом до практичної мовної підготовки, як і зазначається в Типовій програмі, може сприймати і розуміти мовленнєву продукцію без труднощів. Збагачення словника продовжується протягом навчання в магістратурі з охопленням країнознавчого аспекту НМ. Як невід'ємній складовій іншомовної комунікативної компетентності (ІКК) і йому притаманна соціолінгвістична природа, на фоні якої яскраво розкривається національно-культурна семантика НМ. Знання національної культури народу потребує відповідних лексичних одиниць, які відтворюють дійсність минулого й теперішнього, роблять світогляд багатшим і зрозумілішим, унаслідок чого комуніканти можуть знайти точки дотику між своїм і чужим.

На завершення навчального плану з німецької мови тезаурус майбутнього викладача повинен нараховувати 6500 лексичних одиниць (Borisko et al., 2004, с. 182). Набуття знань і вмінь користування лексичними одиницями занурює майбутнього

викладача НМ у світ мовної картини німецькомовних країн, оскільки основним засобом вираження понять і концептів, у якому закріплюється у передається досвід поколінь, є слово (Манакін, 2012, с. 132; Білоус & Пянковська, 2021).

Під час міжкультурного спілкування комуніканти двох іншомовних культур можуть мати різне сприйняття світу, що виокремлює національно-специфічну картину світу, оскільки світогляд кожної людини формується в результаті її матеріальної і духовної діяльності. Засвоєння понятійно-семантичних одиниць відбувається в рідній мові завдяки домінуванню дійсності, якій через свідомість надається поняття. Відповідно до нейродидактичних досліджень процес оволодіння ІМ передбачає зворотну реакцію – спочатку слово, а потім дійсність (Herrmann, 2020). Міжкультурний характер використання слова з'являється там, де виявляються розбіжності у відтворенні реальної картини світу представниками двох іншомовних культур. Але не всі мовні одиниці мають національно-культурне забарвлення, тому вони є простими і легкими для усвідомлення, полегшують міжкультурні стосунки комунікантів, які належать до різних етнокультурних спільнот.

Для безперешкодної міжкультурної німецькомовної діяльності, як зазначається в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти Ради Європи, користувач рівня С2 повинен володіти різнобарвною палітрою вербально-семантичного коду, який становить мовну картину світу. Вибір лексичних засобів, за допомогою яких майбутній викладач НМ може коректно оформити свої висловлювання та розуміти інших у процесі міжкультурної комунікації, залежить як від тематики навчальної програми, так і від комунікативної іншомовної ситуації, сфери спілкування, у якій відбувається спілкування між україномовними та німецькомовними комунікантами (Бігич та ін., 2013, с. 215; Жовківський & Кушнерик, 2007).

Взаємозв'язок комунікативної ситуації із комунікативною діяльністю в продуктивних видах мовленнєвої діяльності акцентує В. Скалкін і визначає комунікативну ситуацію як динамічну систему взаємостосунків двох і більше суб'єктів, яка відображена у їхній свідомості та породжує потребу в цілеспрямованій діяльності для розв'язання завдань мисленнєво-мовленнєвої діяльності, а також забезпечує цю діяльність (1981, с. 45). Змістовий аспект висловлювань у ситуації визначає комунікативна сфера (Скалкін, 1981, Семенюк & Парашук, 2010). Лінгвісти О. Семенюк та В. Парашук виокремлюють чотири основних сфери спілкування: особистісну, публічну, професійну та освітню (2010, с. 44), що корелює із фаховими компетентностями ОП 035 Філологія та 014 Середня освіта. Відповідно до комунікативних ситуацій здійснюється адекватний вибір слова, словосполучення, фразеологізму або афоризму, міфологізованих мовних одиниць, паремій, що містять палітру національно-культурної семантики.

Найбільш збагаченим духовним і матеріальним досвідом є лексико-семантичний пласт кожної мови. У процесі формування комунікативних навичок і вмій він зумовлює певні труднощі на шляху до використання його в різних сферах спілкування та комунікативних ситуаціях усного і писемного мовлення. Труднощі з'являються також і в рецептивних видах мовленнєвої діяльності, оскільки багато лексичних одиниць потребують знань для адекватного розуміння іншомовної інформації.

Крім загальноновживаної лексики, яка становить лівову частку мовної спадщини кожного народу або етнолінгвальної спільноти, збуджує інтерес компетентного користувача (рівня С2) лексичне розмаїття вищого рівня, за яким розкривається розуміння світосприйняття і світобачення людей, яке пов'язане з історією, культурою суспільно-політичного, побутового життя країн виучуваної ІМ. Національно-культурна лексика стає предметом навчання і вивчення з метою опанування етнічної,

національної картини світу. Національно забарвлена лексика дає змогу найкраще зрозуміти взаємозв'язок мови і культури народів виучуваної ІМ, а також того народу, представник якого ініціює міжкультурний діалог.

Для отримання чіткої відповіді про національно-культурне маркування лексичних одиниць ми звернулися до праць у галузі лінгвістики, зокрема В. Манакіна (2012), Ф. Бацевича (2004), Т. Кияка (2006), О. Семенюк (2020), О. Юханова (2008), О. Тупиці (2012), Т. Левітін (2007), Т. Руденко (2019), М. Majjala (2009), Р. Naase & М. Höller (2017), К. Krüger (2010), а також проаналізували методичні джерела (Н. Бачинська (2011), S. Timm (2020), Бігич та ін. (2013); Л. Панова та ін. (2020), Р. Гришкова (2015)), автори яких зазначають актуальність володіння етнолінгвальним іншомовним матеріалом.

З погляду лінгвосціокультурної компетентності (Бігич та ін., 2013, с. 426; Бачинська, 2011, с. 18), автори виокремлюють культурно марковані номінативні одиниці мови: безеквівалентну лексику, фонову лексику, фразеологізми та мовні афоризми. Зупинимось на них докладніше.

У словнику термінів міжкультурної комунікації Ф. Бацевича безеквівалентна лексика – це слова (лексеми), у значенні котрих немає спільних семантичних компонентів (сем) зі словами (лексемами) рідної мови іншого учасника міжкультурної комунікації. Такі лексичні одиниці неможливо зіставити з будь-якими словами (лексемами) іншої мови, у певному сенсі ця лексика не підлягає перекладу (Бацевич, 2007). За визначенням В. Манакіна, безеквівалентна лексика – це мовні одиниці, які не мають в одній із мов повних семантичних відповідників слів та фразеологічних одиниць, які є в іншій мові (Манакін, 2012, с. 188).

Наведені дефініції вказують, що безеквівалентна лексика – це притаманні етнолінгвальним спільнотам національно-культурні лексичні одиниці, які можуть бути детерміновані як безеквівалентні стосовно до іншої мови і культури. Наприклад, відповідно до шкільної традиції Німеччини 1-го вересня прийнято дарувати учням першого класу пакетики із солодощами, який має назву **die Schultüte**. В Україні такої традиції історично немає, тому і поняття не підлягає перекладу.

Слова-реалії незалежно від варіанта НМ є джерелом знань історії, національних звичаїв, обрядів, особливостей побуту, що становить національно-специфічний колорит народу, мова якого реалізується в процесі зустрічі щонайменше двох іншомовних культур.

Пізнання іншої мови відбувається через слово, поняття або реальність, у якій закодоване слово, чий міжкультурний аспект відображає унікальність усталеного життя. Виявляється неможливим пояснити той чи той феномен через тезаурус рідної мови. Безеквівалентна лексика як *реалія* країни представляє відбитки устрою життя певного народу, його духовні та цивілізаційні перехрестя науково-технічного розвитку. Наприклад, у культурі українського народу є поняття “*дідух*”, невідоме німецькомовній культурі, адже тільки в Україні на Різдво в куток ставлять сніп-“букет” жита й пшениці як символ багатства і добробуту в родині.

Відповідно до лінгвістичних досліджень безеквівалентну лексику умовно ділять на дві групи: 1) *власні назви* (власні імена, географічні назви, назви установ, організацій тощо); 2) *слова-реалії* – словникові одиниці, які означають предмети, поняття та ситуації, яких немає в практиці іншомовного соціального колективу (Левітін, 2007, с. 17). Доречним є визначення М. Кочергана щодо безеквівалентної лексики, яку дослідник ототожнює із лакуною (Тупиця, с. 253), що підсилюється словниковим значенням, де лакуна – це відсутність явища або лексичного еквівалента в одній із мов (Бацевич, 2005).

Для детермінування мовних особливостей ми будемо користуватись терміном «безеквівалентна лексика». З метою визначення міжкультурного аспекту під час комунікативної діяльності доречним є термін “лакуна”, оскільки ми зможемо зафіксувати відсутність або розбіжність у комунікативних діях представників різних культур, тому що є як мовні, так і мовленнєві лакуни (Бацевич, 2009).

Р. Зорівчак називає **реаліями** моно- та полілексемні одиниці, основне значення яких уміщує традиційно закріплений за ним комплекс етнокультурної інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови-адресата (Левітін, 2007). Відповідно до такої концепції лінгвісти відносять до реалій слова, словосполучення, скорочення та речення, які є сталими виразами, а отже й фразеологічні одиниці, які класифікують по-різному: семантична, функціональна, структурно-семантична класифікація (Юханов, 2008, с. 87). Р. Зорівчак запропонувала умовний і схематичний поділ реалій на власне реалії та історичні реалії (Зорівчак, 1989).

О. Юханов виокремлює національно-культурну специфіку фразеологічних одиниць на таких рівнях:

1) фразеологічні одиниці, які віддзеркалюють національну культуру комплексно ідіоматичними значеннями (Berliner Mauer);

2) фразеологічні одиниці, у яких лексичні одиниці відображають країнознавчий компонент, слова-реалії (Mein Name ist Hase – це не моя справа);

3) фразеологічні одиниці, у яких закарбовано культурно-специфічні образи, прототипи, зафіксовані через обряди, звичаї, традиції, подробиці культури і побуту, які є в образно-переносному значенні ідіоми (einen Korb bekommen – отримати відмову; укр. мовою – отримати гарбуза) (Юханов, 2008, с. 93; Бачинська, 2011, с. 19).

Слідом за дослідниками виокремлюємо реалії-слова; реалії-словосполучення та реалії-фразеологізми. Реалії та їхні значення представляють не тільки об’єктивний факт, але й суб’єктивний феномен досвіду (Drössing, 2010, с. 44). Фразеологізми мають властивість стислою формою в прямому або переносному значенні виражати певні життєві правила або істини, представляють національний світогляд, характер, менталітет і культуру народу. Ці народні висловлювання найвиразніше репрезентують національно-культурну семантику, оскільки безпосередньо чи опосередковано об’єктивують реалії довкілля (Савченко, 2020, с. 54).

Проілюструємо в таблиці 1 лексичні одиниці-реалії відповідно до їхньої структури, урахувуючи варіанти НМ, для їх використання в німецькомовному навчальному матеріалі.

У НМ незалежно від національного варіанта важливо звертати увагу на конотації слова, на його соціальний підтекст, що безпосередньо пов’язано із формуванням соціолінгвістичної і соціокультурної компетентностей (Schirpan, 2002, с. 155). Для досягнення успішного взаєморозуміння між представниками української культури та носієм культури з німецькомовного простору майбутньому викладачу НМ важливо розуміти і вміти навчати студентів, що існує лексико-семантичний дисбаланс, який може надати дискомфорту в спілкуванні. Наприклад: номер – die Nummer; а номер (у готелі) – das Zimmer.

Прикладами *фонові лексик* є слова і фразеологізми, що позначають явища соціального життя та історичні події (Бацевич, 2007). З погляду лінгводидактів така лексика потребує лінгвокраїнознавчого, історико-культурного коментаря, оскільки відповідне поняття не корелює із поняттям у рідній мові (Бачинська, 2011, с. 19). Значення таких лексичних одиниць схоже на значення в рідній мові, проте історичний або соціокультурний фон робить їх різними (Бігич та ін., 2013, с. 426). Т. Кияк справедливо зазначає, що фонові інформація на протигагу хронологічній

завичай епізодично відзначена в словникових коментарях і ґрунтується на спільних для учасників комунікативного акту знаннях, пов'язаних із історико-культурним розвитком країн виучуваної ІМ (Кияк, Науменко & Огуй, 2006, с. 126).

Таблиця 1

Приклади лексичних одиниць-реалій

Реалії-слова	Реалії-словосполучення	Реалії-фразеологізми
<i>die Bundeswehr</i> (нім.) (збройні сили Німеччини)	<i>Unter den Linden</i> (назва головної вулиці в Берліні)	<i>am Ball bleiben</i> – не падати духом
<i>das Bundesheer</i> (авст.) (збройні сили Австрії)	<i>das Brandenburger Tor</i> (Бранденбурзькі ворота)	<i>sich Eselsbrücken machen</i> – давати поради, писати ключові слова
<i>der Karneval</i> (нім.) – карнавал (перед Великим постом)	<i>Frankfurter Würstchen</i> (франкфуртські сосиски)	<i>nur Bahnhof verstehen</i> – нічого не розуміти
<i>die Fastnacht</i> (швейц.) – фастнахт (карнавал перед Великим постом)	<i>Neue Zürcher Zeitung</i> (нойс цюрхер цайтунг) – назва швейцарської газети	<i>Guten Rutsch ins neue Jahr!</i> – З Новим роком!
<i>das Dirndl</i> – дірндль (баварська жіноча сукня)		<i>Hut ab!</i> – кланятися за що- небудь перед ким-небудь

Безеквівалентна лексика може бути словами, які неможливо семантизувати за допомогою простого перекладу. Слушно з цього питання наводить приклади А. Бронська стосовно тих слів, які збігаються у двох мовах за своїми денотатами (об'єктивним змістом), але не збігаються своїми конотатами (емоційно-естетичними асоціаціями). Наприклад, українське слово “калина” може бути перекладено на НМ, але для українця воно наповнене особистими спогадами та пов'язане з національною ментальністю (Тупиця, 2012, с. 254), що підтверджує текст української народної пісні “Червона калина”, перекладений на німецьку мову: “Rot blüht auf der Wiese *die Kalyna*, wer hat sie gebeugt. Rot will einmal *die Kalyna*, stark wie nie erblühen”. Як бачимо, “калина” як український символ у контексті є безперекладною лексичною одиницею, тому що має конотативний смисл.

Джерелом збагачення словникового запасу та знайомства з новою картиною світу майбутніх викладачів НМ є прислів'я, приказки, крилаті вислови, у яких відтворено експресивно-емоційне сприйняття навколишнього середовища, соціально зумовленої дійсності, а також естетичне ставлення до реальності.

Вагомим складником лексичної компетентності НМ є фразеосполучення, оскільки вони є національно-культурною специфікою НМ, а отже часто визначають стиль мовлення. Наприклад, *Folge leisten* не має відповідника в перекладі на українську мову. Словосполучення можна зрозуміти лише в реченні: *Wir leisten Ihrer Einladung gerne Folge.* – Ми із задоволенням прийемо Ваше запрошення (Кияк, Науменко & Огуй, 2006, с. 427). Такі лексичні одиниці наповнюють фаховий тезаурус майбутніх викладачів НМіК.

З огляду на плюрицентричний характер НМ виникає потреба у використанні додаткових термінів для визначення лексичних одиниць для кожного варіанта НМ: для варіанта німецької мови – тевтонізми (Teutonismen), австрійської – австрицизми (Austriazismen), швейцарської – гельветизми (Helvetismen) (Ходаковська, 2018, с. 46). Вони можуть бути одним із критеріїв для добирання культуромовного й

мовленнєвого матеріалу. Нагадаємо, що мова цих країн закодифікована в довідковій літературі та широко представлена в підручниках НМ.

Автентичний навчальний матеріал, насичений лінгвокраїнознавчою та лінгвокультурною інформацією, створює таке лінгвальне середовище, у якому наявність національно маркованих лексичних одиниць виконує освітню функцію знайомства із країною, занурення в її культурно специфічні віхи побутового, економіко-технічного, соціально-політичного життя. Лексичні одиниці національних варіантів НМ є змістовою компонентою текстів різних жанрів і стилів, що підкреслює своєрідність кожної німецькомовної країни.

Для прикладу в таблиці 2 наведемо низку лексичних одиниць, пов'язаних із розмовною соціально-побутовою сферою спілкування.

Таблиця 2

Національні варіанти німецькомовних лексичних одиниць як компонента мовного навчального матеріалу

Тевтонізми	Австрицизми	Гельветизми
Moin!	Grüß Gott!	Grüezi!
die Tüte	das Sackerl	das Säckli
die Grundschule	die Volksschule	die Primarschule
die Klassenfahrt	der Schulausflug	die Schulreise
die Sahne	die Obers	der Rahm
der Schornsteinfeger	der Rauchfangkehrer	der Kaminfeger

Читання художніх творів, текстів реклами, путівників, газет і журналів, що маніфестується Типовою програмою з НМ, ведення діалогів зі співрозмовниками в професійній сфері, зокрема в педагогічній, передбачає розуміння і використання лексичних одиниць національних варіантів НМ. Наведемо приклад розуміння гельветизму під час читання оповідання “Basel” У. Відмера: “ ..., dass der Wecker geklingelt hatte und dass ich jubelnd aus den Leintüchern gesprungen war, und ...” (Schweizer Geschichten, с. 85). Зацитована надфразова єдність містить гельветизм “das Leintuch, die Leintücher” (простирадло). Під час переказу його можна замінити лексеєю літературної НМ “das Betttuch” або “der Laken”. Проте в тексті відображено національний швейцарський колорит побутового життя, що занурює читача у лінгвокраїнознавчий аспект НМ.

Для осмислення національного варіанта лексичних одиниць доречно користуватися друкованими або електронними словниками, зокрема тлумачними, у яких зазначається країна походження лексичної одиниці, зокрема в Basiswörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Щодо швейцарського варіанта лексичної одиниці, то в ньому знаходимо слово *Matura* і його можливе використання: [matu:ra] <-> kein pl die (CH, ÖSTERR) Zeugnis nach dem Gymnasium in der Schweiz und in Österreich, die – machen (Hecht & Schmollinger, 2004).

Майбутні викладачі НМ повинні розуміти, що загальноновживана лексика в Австрії та Німеччині часто використовується по-різному. Так, лексична одиниця “da” має значення у Німеччині – dort (там), а в Австрії – hier (тут) (Koppensteiner, 2018, с. 159). Цікавим видається той факт, що, володіючи НМ як державною, національною, мовці

мають бути уважними під час використання лінгвальних засобів у міжкультурній комунікації із представниками цих країн.

Фразеологічні одиниці як “згусток” етнічного смислу й досвіду використовуються мовцем і забезпечують міжкультурний діалог, будучи яскравою ознакою національної психології. Часто фразеологізми відтворюють автентичність мовленнєвої ситуації і додають їй національно маркованої своєрідності. Читання художньої, публіцистичної літератури неминуче навчає звертати увагу на фразеологічні одиниці, хоча вони створюють певні труднощі в процесі сприйняття і розуміння їхніх значень, а також доречності використання, наприклад, фразеологізми в національних варіантах НМ (див. табл. 3).

Таблиця 3

Фразеологічні одиниці як компонента мовного навчального матеріалу для формування МІКК майбутніх викладачів

Австрицизми	Літературна німецька мова
in aller Früh	früh am Morgen
einen Radi kriegen	einen Ruffel kriegen
etwas in Evidenz halten	registrieren
am Wort sein	das Wort haben
im letzten Abdruck	im letzten Augenblick
in Verwendung stehen	verwendet werden
keinen Tau von etwas haben	keine Ahnung von etwas haben
Гельветизми	
das Fuder überladen	zu viel auf einmal wollen
eine Frist ansetzen	eine Frist festsetzen
kein Büro aufmachen	keine Umstände machen
dastehen wie der Esel am Berg	dastehen wie der Ochs vorm Berg
weder Fisch noch Vogel sein	weder Fleisch noch Fisch sein
am Berg sein	ratlos sein
an die Hand nehmen	in Angriff nehmen

Усвідомлення фразеологізму як лінгвального явища та якості мовлення робить майбутніх викладачів НМ відкритими і готовими до їх реалізації у МНKK, тому що фразеологізми часто слугують ефективним засобом взаєморозуміння між представниками різних етнолінгвокультур. Австрійський мовознавець Н. Moser зазначив, що слід пам'ятати тим, хто вчить НМ, таке: “Австрійська німецька мова не є гірша, вона – інша” (Koppensteiner, 2018, с. 161). Цей символічний вислів підкреслює міжкультурний вимір у світлі його бачення народом крізь призму рідної національної мови.

Доповнення сфери ділової активності та педагогічної діяльності майбутніх викладачів НМ відбувається за рахунок лінгвістичних, методичних і педагогічних

термінів, а також тих термінологічних одиниць, які сприяють комунікації в межах фахової підготовки. Ознакою національного комунікативного стилю НМ є вживання модальних часток, наприклад: *doch, denn, mal, aber, ja* та ін., функція яких полягає лише в емоційній компоненті комунікативного акту (Шмир, 2020, с. 139). Лінгвісти виокремлюють частки як засіб впливу на адресата. Так, модальна частка *denn* вживається, зазвичай, у питальних реченнях та виражає цікавість (*Was glaubst du denn?*); сумнів (*Ist das denn richtig?*); безпорадність (*Was soll ich denn tun?*). Модальні частки можуть використовувати групами, що ускладнює розуміння контексту інформації, наприклад: *Das ist mir nun aber doch zu viel!* Таке речення в ситуації передає емоційну стриманість комуніканта. Модальні частки не несуть семантичного навантаження, але, як бачимо, мають місце в реченні, а тому такі лексеми повинні бути пов'язані із комунікативною ситуацією, оскільки визначають правила ведення дискурсу (Günthner, 2000, с. 356).

Дискурс повсякденного спілкування, найчастіше усного, природно доповнюють прислів'я і приказки. За класифікацією багатьох лінгвістів, вони належать до сталих словосполучень і характеризуються репродуктивністю (Юханов, 2008, с. 88; Schippan, 2002, с. 48). Збагачення картини світу завдяки таким пареміям викликає інтерес до вивчення традицій і побутової культури народів виучуваної ІМ, що спонукає комунікантів зануритися у світ ціннісних орієнтацій кожного і співвідносити певні зразки поведінки, моделі світобачення, духовні переконання особистості із власними – виплеканими своєю етнокультурою. Наприклад: *Arbeit schlägt Feuer aus dem Stein* – Уміння і труд все перетруть. Ціннісні орієнтації є концептуальними домінантами, “ключовими словами” культури. Наведені прислів'я двох лінгвокультур указують на один зі спільних концептів українського і німецьких народів – працю (*Arbeit*), що встановлює *абсолютний концепт*, тобто життєвий світ людини. *Регулятивні концепти* визначають принципи, смисл, спосіб буття, наприклад: “*Fleiß*” – “старанність” (Білоус & Пянковська, 2021, с. 21). У німецькомовній культурі кажуть: “*Fleiß bringt Brot, Faulheit Not*” – Праця годує, а лень марнує (Кудіна & Пророченко, 2005, с. 107), що відтворює ментальну програму свідомості, запропоновану Г. Хофстеде. Зазначимо те, що приклади свідчать про один із вимірів культури за Г. Хофстеде – маскуліність, цінність якого полягає в працьовитості та рішучості (Hofstede & Minkov, 2010, с.150). Наведені концептуальні домінанти, тобто цінність переконання, є регуляторами діяльності і поведінки особистості і вербалізуються в лексичні одиниці.

Потреба в культурологічному підході до осмислення і вивчення розмаїття лексичних одиниць, які представляють мовну картину світу, стає яскравішою через розуміння додаткових чинників, зумовлених безпосередньо мовленнєвим середовищем, статусом і віком співрозмовників. Крім того, викладач НМ повинен усвідомлювати методичне завдання засвоєння і використання лексичних одиниць у різних видах мовленнєвої діяльності. У методичній літературі розрізняють рецептивні, репродуктивні та продуктивні навички і вміння застосування лексичних одиниць. Отже, їх кількість буде розширюватись на активну та пасивну лексику, яка в процесі тренування і практики стає активним мовним засобом для висловлення власних думок, а також розуміння інших (Бігич та ін., 2013; Тарнопольський & Кабанова, 2019).

Водночас зауважимо, що в межах цього дослідження ми навели лише деякі приклади лексичних одиниць.

Отже, задля досягнення належного рівня сформованості МНКК майбутні викладачі НМ повинні постійно розширювати свій словниковий запас за рахунок

загальноживаної нормативної стандартної лексики НМ, як підгрунтя всіх сфер спілкування, а також лексики, яка виокремлює національно-культурні характеристики німецькомовних країн.

Висновки і перспективи. Таким чином, навчання і вивчення лексичних одиниць є одним із завдань майбутніх викладачів НМ. Свідоме ставлення до функціонування лексичних одиниць у контексті навчального іншомовного матеріалу уможливило розподіл лексико-семантичне розмаїття на активну і пасивну лексику, що сприяє її поетапному опрацюванню та засвоєнню. Крім того, сприяє формуванню іншомовних навичок і вмій взаємопов'язаних між собою комунікативних компетентностей з метою створення етнолінгвальних картин німецькомовного світу, у якому палітра лексичних одиниць нашоухує комуніканта на усвідомлення національно-культурної належності “свого Я” і “чужого”. **Перспективу** дослідження вбачаємо в обґрунтуванні та створенні системи вправ для формування МІКК у процесі самостійної аудиторної та позааудиторної роботи майбутніх викладачів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бацевич, Ф. С. (2009). *Основи комунікативної лінгвістики* : підручник. 2-ге вид. доп. Академія.
- Бацевич, Ф. С. (2011). *Вступ до лінгвістичної прагматики*. Академія.
- Бацевич, Ф. С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації*. Довіра.
- Бачинська, Н. Я. (2011). Лінгвістичні основи формування соціокультурної компетентності студентів мовних спеціальностей засобами англійського фольклору. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 29, 18–21.
- Бігич, О. Б., Бориско, Н. Ф., Борецька, Г. Е. та ін. (2011). *Методика формування міжкультурної іншомовної компетентності*: Курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осн.-кваліф. рівня “магістр”] (С.Ю. Ніколаєва, Ред.). Ленвіт.
- Білоус, О. М., & Пянкоська, І. В. (2021). *Національні варіанти німецької мови (у лінгвогеографічному, соціолінгвістичному, лінгвістичному аспектах)*: Навч. посібник. Центр учбової літератури.
- Жовківський, А. М., & Кушнерик, В. І. (2007). *Методичні засади навчання німецької мови в середній школі*: Навчальний посібник. Книги – ХХІ.
- Загнітко, А. (2012). *Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни*. ДонНУ.
- Загнітко, А. (2020). *Сучасний лінгвістичний словник*. ТВОРИ, Х.
- Загнітко, А. П., & Богданова, І. В. (2017). *Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. (Ред. А. П. Загнітко). 3-є вид., перероб. і доп. ДонНУ імені Василя Стуса.
- Загнітко, А. П. (2014). *Теорія граматики і тексту*: [монографія]. ДонНУ.
- Зорівчак, Р. П. (1989). *Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози)*. Видавництво Львівського університету.
- Кияк, Т. Р., Огуй, О. Д., & Науменко А. М. (2006). *Теорія та практика перекладу (німецька мова)*. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Нова книга.
- Кудіна, О. Ф., & Пророченко, О. П. (2005). *Перлини народної мудрості*. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. НОВА КНИГА.
- Левітін, Т. Л. (2007). Структурні й семантичні особливості відтворення німецько-англійських реалій українською мовою. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*, 5 (46), 1, 16–19.

- Манакин, В. М. (2012). *Мова і міжкультурна комунікація*. ЦУЛ.
- Огієнко, І. (Митрополит Іларіон). (2004). *Історія української літературної мови*. Упоряд. авт. передмови і коментарів М. С. Тимошик. 2-ге вид. випр. Наша культура і наука.
- Огієнко, І. (митрополит Іларіон) (1995). *Історія української літературної мови*. Упоряд. авт. іст-біограф. нарису та приміт. М. С. Тимошик. Либідь.
- Савченко, О. О. (2020). *Етнокультурний компонент у семантиці назв елементів рельєфу (на матеріалі паремій української та української мов)* [Дис. канд. філол. наук, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка]. Донецький національний університет ім. Василя Стуса.
- Семенюк, О. А., & Парашук, В. Ю. (2010). *Основи теорії мовної комунікації* : навч. посіб. Академія.
- Тарнопольський, О. Б., & Кабанова М. Р. (2019). *Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник*. Університет імені Альфреда Нобеля.
- Тулиця, О., & Зімакова, Л. (2012). Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. У зб. наук. пр. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Посвіт, 251–258.
- Ходаковська, Н. Г. (2018). Становлення і розвиток кодифікованої норми німецької мови. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 5 (9), 2, 44–49. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/01072018/5967.
- Шмир, М. Ф. (2020). *Дидактичні основи реалізації діяльнісного підходу в процесі підготовки вчителя іноземної мови*. [Дис. доктора пед. наук. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка]. Репозитарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. <http://surl.li/toget>.
- Юханов, О. С. (2008). *Німецька лексикологія (лекції, тестові завдання, терміни)*. Ленвіт.
- Borisko, N., Gutnik W., Klimentjewa M., & Ignatenko, T. (2004). *Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen*. Ленвіт.
- Drössiger, H.-H. (2010). Zum Begriff und Problemen der Realien und ihrer Bezeichnungen. *Vertimo studijos*, 3, 36–52.
- Günthner, S. (2000). Grammatik der gesprochenen Sprache – eine Herausforderung für Deutsch als Fremdsprache? *Info DaF*, 27, 4. 352–366.
- Hecht, D. & Schmollinger, A. (2004). *Basiswörterbuch Deutsch als Fremdsprache*.
- Herrmann, U. (2006). *Neurodidaktik Grundlagen für eine Neuropsychologie des Lernens*. Beltz GmbH, Julius.
- Hofstede, G., Hofstede, G., & Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations software of the mind Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. Mcgraw Hill.
- Koppensteiner, J. (2018). *Ein landeskundliches Lesebuch Österreich*, 6, überarb. und aktual. Auflage. Praesens Verlag.
- Schippa, Th. (2002). *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Niemeyer.

REFERENCES

- Batsevych, F. S. (2009). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky : pidruchnyk*. 2-he vyd. dop. Akademiia.
- Batsevych, F. S. (2011). *Vstup do linhvistychnoi prahmatyky*. Akademiia.
- Batsevych, F.S. (2007). *Slovnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii*. Dovira.

- Bachynska, N. Ya. (2011). *Linhvistychni osnovy formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti studentiv movnykh spetsialnostei zasobamy anhliiskoho folkloru. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy*, 29, 18–21.
- Bihych, O. B., Borysko, N. F., Boretska, H. E. ta in. (2011). *Metodyka formuvannia mizhkulturnoi inshomovnoi kompetentnosti: Kurs leksii: [navch.-metod. posibnyk dlia stud. movnykh spets. osn.-kvalif. rivnia “mahistr”]* (S.Iu. Nikolaieva, Red.). Lenvit.
- Bilous, O. M., & Piankovska, I. V. (2021). *Natsionalni varianty nimetskoï mowy (u linhoheohrafichnomu, sotsiolinhvistychnomu, linhvistychnomu aspektakh): Navch. posibnyk*. Tsentr uchbovoi literatury.
- Zhovkivskiy, A. M., & Kushneryk, V. I. (2007). *Metodychni zasady navchannia nimetskoï mowy v sereanii shkoli: Navchalnyi posibnyk*. Knyhy – KhKhI.
- Zahnitko, A. (2012). *Slovyk suchasnoi linhvistyky : poniattia i terminy*. DonNU.
- Zahnitko, A. (2020). *Suchasnyi linhvistychnyi slovyk*. TVORY, X.
- Zahnitko, A. P., & Bohdanova, I. V. (2017). *Linhvokulturolohiia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv*. (Red. A. P. Zahnitko). 3-ye vyd., pererob. i dop. DonNU imeni Vasylia Stusa.
- Zahnitko, A. P. (2014). *Teoriia hramatyky i tekstu: [monohrafiia]*. DonNU.
- Zorivchak, R. P. (1989). *Realii i pereklad (na materialii anhlo-movnykh perekladiv ukrainskoi prozy)*. Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu.
- Kyiak, T. R., Ohui, O. D., & Naumenko A. M. (2006). *Teoriia ta praktyka perekladu (nimetska mova)*. Pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Nova knyha.
- Kudina, O. F., & Prorochenko, O. P. (2005). *Perlyny narodnoi mudrosti*. Posibnyk dlia studentiv ta vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. NOVA KNYHA.
- Levitin, T. L. (2007). *Strukturni y semantychni osoblyvosti vidtvorennia nimetsko-ta anhlo-movnykh realii ukrainskoiu movoiu. Visnyk KDPU imeni Mykhaila Ostrohradskoho*, 5 (46), 1, 16–19.
- Manakin, V. M. (2012). *Mova i mizhkulturna komunikatsiia*. TsUL.
- Ohienko, I. (Mytropolyt Ilarion). (2004). *Istopiia upainskoi litepatypnoi mowy*. Uporiad. avt. peredmovy i komentapiv M. C. Tymoshyk. 2-he byd. vypr. Hasha kylytra i nayka.
- Ohienko, I. (mytropolyt Ilarion) (1995). *Istoriia ukrainskoi literaturnoi mowy*. Uporiad. avt. ist-biohraf. narysu ta prymit. M. S. Tymoshyk. Lybid.
- Savchenko, O. O. (2020). *Etnokulturnyi komponent u semantysi nazv elementtiv reliefu (na materialii paremiï ukrainskoi ta ukrainskoi mov)* [Dys. kand. filol. nauk, Drohobyskyi derzhavnyi pedagogichniy universytet imeni Ivana Franka]. Donetskyyi natsionalnyi universytet im. Vasylia Stusa.
- Semeniuk, O. A., & Parashchuk, V. Yu. (2010). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii: navch. posib. Akademiia*.
- Tarnopolskyi, O. B., & Kabanova M. R. (2019). *Metodyka vykladannia inozemnykh mov ta yikh aspektiv u vyshchii shkoli: pidruchnyk*. Universytet imeni Alfreda Nobelia.
- Tupytsia, O., & Zimakova, L. (2012). *Bezekvivalentna leksyka: problemy vyznachennia. Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri. U zb. nauk. pr. Drohob. derzh. ped. un-tu im. Ivana Franka*. Posvit, 251–258.
- Khodakovska, N. H. (2018). *Stanovlennia i rozvytok kodyfikovanoi normy nimetskoï mowy. International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 5 (9), 2, 44–49. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/01072018/5967.
- Shmyr, M. F. (2020). *Dydaktychni osnovy realizatsii diialnisnogo pidkhdodu v protsesi pidhotovky vchytelia inozemnoi mowy*. [Dys. doktora ped. nauk. Ternopilskyyi natsionalnyi

- pedahohichnyi universytet im. V. Hnatiuka]. Repozytarii Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka.
<http://surl.li/toget>.
- Yukhanov, O. S. (2008). *Nimetska leksykolohiia (leksii, testovi zavdannia, terminy)*. Lenvit.
- Borisko, N., Gutnik W., Klimentjewa M., & Ignatenko, T. (2004). *Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen*. Ленвіт.
- Drössiger, H.-H. (2010). Zum Begriff und Problemen der Realien und ihrer Bezeichnungen. *Vertimo studijos*, 3, 36–52.
- Günthner, S. (2000). Grammatik der gesprochenen Sprache – eine Herausforderung für Deutsch als Fremdsprache? *Info DaF*, 27, 4, 352–366.
- Hecht, D. & Schmollinger, A. (2004). *Basiswörterbuch Deutsch als Fremdsprache*.
- Herrmann, U. (2006). *Neurodidaktik Grundlagen für eine Neuropsychologie des Lernens*. Beltz GmbH, Julius.
- Hofstede, G., Hofstede, G., & Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations software of the mind Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. Mcgraw Hill.
- Koppensteiner, J. (2018). *Ein landeskundliches Lesebuch Österreich*, 6, überarb. und aktual. Auflage. Praesens Verlag.
- Schippan, Th. (2002). *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Niemeyer.